ENGELLİ TURİSTLERİN ZİYARET YERLERİNDE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR: ÇANAKKALE ÖRNEĞİ

Mustafa BOZ¹

<https://orcid.org/0000-0002-8899-274X>

Özge ERYÜCEL²

<https://orcid.org/0000-0001-5915-7828>

İnci TURGUT³

<https://orcid.org/0000-0002-3101-1381>

Öz

Çalışmada, engelli bireylerin turizm etkinliklerine katılımları sırasında ziyaret yerlerinde karşılaşılabilecekleri olası zorlukların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmaya, Çanakkale’de yerli ve yabancı turistler tarafından ziyaret edilen on popüler turistik alan dahil edilmiştir. Veriler gözlem tekniği kullanılarak, boylamsal olarak toplanmıştır. 2016 ve 2020 yılı ağustos aylarında toplanan veriler ayrı ayrı incelenmiş ve karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

Çalışmada, 2020 yılında yapılan gözlemlerde yeterli gelişme sağlanamamakla birlikte, 2016 yılına kıyasla engelsiz turizme yönelik yeni adımlar atıldığı tespit edilmiştir. Gözlem sonuçlarına göre, turistik alanların çoğunluğu engelli bireyler için uygun özellikler taşımamaktadır. Ancak, müzeler-özellikle Çanakkale’de 2018 yılında faaliyete geçen Troya Müzesi- engellilere yönelik tasarım konusunda örnek teşkil edecek niteliktedir. Kilitbahir Kalesi, yedi yıllık bir restorasyonun ardından ‘Tarihe Engelsiz Erişilebilirlik’ projesi kapsamında yapılan düzenlemelerle yeniden açılmıştır. Troya Örenyeri’nin büyük bölümünü engelsiz gezme imkanı sunan platform ve yürüyüş yolu düzenlenmiştir. Yine, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün ‘Engelliler Destek Programı’ kapsamında Çanakkale Valiliği ile birlikte Tarihi Alan Başkanlığı’nın ilk kez ‘Tarihe Engelsiz Erişilebilirlik’ projesi sözleşmesini imzalaması ve uygulamaya koyması umut vaat etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Engelsiz Turizm, Erişilebilir Turizm.

CHALLENGES FACED BY DISABLED TOURISTS IN VISITING PLACES: CANAKKALE CASE

Abstract

In the study, it is aimed to determine the possible challenges that individuals with disabilities may encounter at the visiting places during their participation in tourism activities. The target population of the study is

¹ Prof. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, mboz@comu.edu.tr

² Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, ozge.eryucel@ogr.deu.edu.tr

³ Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, inciturgut92@hotmail.com

composed of the touristic visiting places in Çanakkale. Data were collected with the observation technique at 10 visiting places included in the sample. The data collected in August 2016 and 2020 were analyzed both separately and comparatively.

In the study, similar results were obtained in 2016 and 2020 regarding to the archaeological sites. Due to their physical circumstances, these visiting places are not adequate for individuals with disabilities. However, the museums, especially the Troy Museum that started operating in Çanakkale in 2018, set an example with the design for the disabled people. Kilitbahir Castle, which was also included in the research, was reopened with the arrangements made within the context of the “Accessibility to the History” project after a 7-year restoration.

In the findings of the study, it has been observed that individuals with disabilities encounter many restrictive factors in their participation in tourism activities. However, it is also clear that there were remarkable developments in these visiting places between 2016 and 2020 when the data of the research were collected. Particularly, it is promising that the Directorate of Historical Area, together with the Çanakkale Governorship, signed and put into practice the "Accessibility to History without Barriers" project for the first time within the context of the "Disabled Support Program" of the Ministry of Family and Social Policies General Directorate of Disabled and Elderly Services. In order to be able to mention about the unimpeded tourism in the whole region, the current situation of these factors was tried to be exhibit and the regulations to be made were presented in the act of suggestions by supporting with the examples.

Keywords: Accesible Tourism, Unimpeded Tourism.

GİRİŞ

Engelli bireyler dünya nüfusunun gözardı edilemeyecek bir bölümünü oluşturmaktadır. 2017 yılı Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre dünyada 1 milyardan fazla engelli insan bulunmaktadır. Bu rakam dünya nüfusunun yaklaşık %15’ini oluşturmaktadır (Ünal Ankaya ve Gülgün Aslan, 2020: 52). Ulusal Engelli Veri Tabanı’na göre, Türkiye’de 1,5 milyonun üzerinde engelli birey olduğu bilinmektedir. Dünya Sağlık Örgütü’nün yayınladığı raporda, yaşlılıkla birlikte ortaya çıkan hastalıklar nedeniyle bu oranların gün geçtikçe arttığı ifade edilmektedir. 2050 yılına kadar 60 yaş üstü insanların sayılarının artmasıyla dünyadaki engelli nüfus oranının %20’ye kadar çıkması beklenmektedir (WHO, 2011).

Çağdaş bir toplumdan bahsedebilmek için, engelli insanların toplumsal olaylara katılımları önündeki engellerin kaldırılması ve yaşamın tüm alanlarına uyum sağlamalarının sağlanması gerekli konulardandır. Özellikle, gelişmiş ülkelerde yaşlı nüfusun artmasıyla birlikte, seyahat eden insanlar arasında engelli bireylerin sayısı da artış göstermektedir (Alén ve diğ., 2012; Bowtell, 2015). Engelli bireyler de kendileri için erişilebilir çevre, ulaşım ve hizmet taleplerinde bulunmaktadır. Turizm perspektifinden bakıldığında, engelli bireylerin seyahatlerini genellikle refakatçi eşliğinde yaptıkları, bu nedenle birçok turistten daha fazla gelir bıraktıkları söylenebilir. Engelli ve yaşlı insanlar

arasında, dikkate değer oranda iş gücünde aktif olmayan, her mevsim seyahat etme imkanına sahip olan bir kesim bulunmaktadır. Bu sayede, engelli bireyler turizmin mevsimsel yoğunlaşmasının azaltılmasına, turizm sezonu dışında da otellerin açık kalmasına katkıda bulunmaktadır (Tellioğlu ve Şimşek, 2016). Avustralya, Amerika ve Avrupa Birliği'nde yapılan çeşitli çalışmalarda, engelli turistlerin turizm pazarının azımsanmayacak bir kısmını oluşturduğu görülmektedir. Bu çalışmalara göre Avustralya'da turistlerin %11'ini, İngiltere'de ise iç turizme katılanların %12'sini engelli bireyler oluşturmaktadır (Rifai, 2007). Bu kişilerin ayrıca daha uzun süre konakladığı ve daha fazla harcama yaptıkları da araştırmanın dikkate değer sonuçları arasında yer almaktadır.

Avrupa'da engelli bireylerin turizme yönelik potansiyelinin farkına varılıp birçok girişimde bulunulmasına rağmen, Türkiye'nin bu konudaki farkındalığında büyük eksiklikler olduğu söylenebilir. Birçok turistik destinasyona sahip olmasına rağmen, Antalya'nın Alanya ilçesi dışında bu alanda ciddi projelere imza atmış ilimiz bulunmamaktadır (Tellioğlu ve Şimşek, 2016). Günümüzde, gerek ülkemizde gerek yurtdışında Erişilebilir Turizm olarak da adlandırılan 'Engelsiz Turizm' kavramına her geçen gün daha da önem verilmeye, bu alanlarda politikalar oluşturulmaya, yatırımlar yapılmaya ve uygulanmaya başlamıştır (Bowtell, 2015; Lam ve diğ., 2020).

- 155 -

Engellilerin seyahatleri ve konaklamaları sırasında karşılaştıkları zorluklar birçok makaleye ve araştırmaya konu olmuştur (Kenzhebayeva ve Boylu, 2018; Darcy ve diğ., 2020; Akdu ve Akdu, 2018). Araştırmalara bakıldığında gerek otellerin yapımında gerekse turistik destinasyonların planlanmasında, ulaşımında ve mimarisinde engelli dostu politikaların uygulanıp, alanın gerekli şekilde oluşturulmasının ne kadar önemli olduğu görülmektedir (Tütüncü, 2016). Özellikle inşa edilecek konaklama tesislerinin fiziksel engelleri olabildiğince azaltacak şekilde yapılması hususu önem arz etmektedir. Ancak ne yazık ki bu duruma ülkemizde görece daha az dikkat edilmektedir.

Çanakkale ili gerek şehitlikler gerek Troya-Assos antik kentleri olsun eşsiz ve manevi anlamı yüksek miras unsurlarına ev sahipliği yapmaktadır. Tarihi ve doğal güzellikleri fiziksel açıdan sağlıklı turistler kadar engelli turistlerin de ziyaret etmeye hakkı olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle, Çanakkale ilinin tarihi ve kültürel alanlarının mümkün olduğunca engellilere uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Engelli turistlerin ziyaretleri

süresince kendi kendilerine yetebilecekleri, rahatça gezebilecekleri ve ihtiyaçlarını giderebilecekleri ortamlara sahip olmak istemeleri kuşkusuz ki en büyük haklarıdır. Bu yüzden bu alanlarda yeterli görülmeyen ve engelli turistlerin hareket imkanlarını kısıtlayan alanlara gerekli müdahalelerin yapılması hususu önem arz etmektedir. Bu süreç iyi bir planlama ve gözlem istemektedir. Bu bağlamda, bu araştırmanın sorunsalı ‘Çanakkale’de belirlenen önemli turistik alanların engelli bireyler tarafından rahatlıkla ziyaret edilip edilemediğinin, varsa karşılaştıkları sorunların gözlem yolu ile değerlendirilmesi ve öneriler geliştirilmesi’ olarak belirlenmiştir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Engelli Kavramı

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)’ne göre; Engelli kavramı, vücut yapısındaki ve fonksiyonundaki bir problem, bir görevi veya eylemi yürütmesinde kişinin karşılaştığı zorluk olarak tanımlanmaktadır. Engellilik sadece bir sağlık sorunu değildir. Bunun yanında kişinin çevresel ve sosyal engellerin üstesinden gelmesini de gerektiren bir kavramdır. 2002 yılında yapılan Türkiye Özürlüler Araştırması’na göre engelli kişiler engellilik durumlarına göre şu şekilde ayrılmaktadır:

- 156 -

- Görme Engelli Kişiler
- Ortopedik Engelli Kişiler
- İşitme Engelli Kişiler
- Dil ve Konuşma Engelli Kişiler
- Zihinsel Engelli Kişiler
- Süreğen Hastalıklı Kişiler
- Diğer Engelli Kişiler

Engellilik hali doğuştan olabilmekle birlikte sonradan da olabilmektedir. Yani herkes birer engelli adayı sayılabilir. Doğuştan engellilik, daha çok kan uyuşmazlıkları; hamilelik sırasında oluşan herhangi bir olumsuzluk, genetik bozukluklar gibi sebeplerden ortaya çıkmaktadır. Sonradan engellilik ise trafik ve iş kazaları, afetler, kronik veya bulaşıcı hastalıklar, psikolojik rahatsızlıklar ve yaşlanmaya bağlı olarak ortaya çıkan hastalıklardan kaynaklanabilmektedir (DİE, 2002; Yılmaz ve diğ., 2020).

1.2. Turizmde Engelli Kavramı ve Engelsiz Turizm

Engelli bireyler, dünyanın en büyük azınlığı konumundadır. Bu durum onları dünyanın en büyük özel pazarı haline getirmektedir. Engelli turizmi de bu özel pazarın en önemli hedeflerinden biridir (Zengin ve Eryılmaz, 2010). Son yıllarda ‘engelsiz turizm’ ya da ‘erişilebilir turizm’ olarak da adlandırılan engelli turizmi kavramı, engelli bireylerin turizm faaliyetlerine özgürce katılımı olarak ifade edilebilir (Buhalis ve Darcy, 2011:2). Engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katılamaması, temelde destinasyonlara, turizm işletmelerine ve çekicilik unsurlarına, engelsiz erişilebilirliğin ve ulaşılabilirliğin olmaması, yetersiz olması veya kötü tecrübelerden kaynaklanmaktadır. Bu durum, engelli bireylerin, turizmde potansiyel müşteri olması önünde büyük bir engel olarak ortaya çıkmaktadır. Engelli bireyler, evlerinden destinasyona ulaşmada ve konaklamaları esnasında başta tasarımdan kaynaklanan çok çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar (Şahin ve Erkal, 2012). Bunun yanında, turizmde çalışanların davranışlarını kapsayan çeşitli sosyal engeller, bu bireyleri seyahat etmekten alıkoymaktadır (McKercher, Packer, Yau ve Lam, 2008).

- 157 -

Bu gibi sorunlardan hareketle dünyada ‘Engelsiz Turizm’ ‘Erişilebilir Turizm’ kavramları ortaya çıkmıştır.

Darcy ve Dickson (2009) engelsiz turizmi; işitme, görme, ruhsal ya da fiziksel problemleri olan, ek olarak çocuklu, yaşlı ya da hamile bireylerin, normal bireylerin ulaşabildiği gibi turistik çekiciliklere eşit ve etkin bir biçimde erişimine imkan sağlayan koşulların sunumu olarak tanımlamaktadırlar. Bu turizm türünde bireyler, turizm ürününden engellerinden bağımsız, diğer tüm bireylerle eşit şekilde faydalanmaktadır. Engelsiz turizmde bireylerin turizm etkinliklerine katılımı kolaylaştırılmakta, diğer tüm bireylerle eşit imkanlardan yararlanmaları desteklenmektedir (Yau vd, 2004: 946).

Dünya genelinde, engelli bireylerin hareketlerini kısıtlayan nedenleri azaltmaya ya da tamamen ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalarda bulunan pek çok örgüt bulunmaktadır. Bu örgütler, engelli bireylerin yalnızca günlük yaşamını kolaylaştırmayı amaçlamamakta, aynı zamanda sosyal hayata özgürce katılımlarını da teşvik etmektedir (Tozlu, 2012: 15). Amerika Birleşik Devletleri 1990 yılında, engelli bireylere ulaşım, ortak kullanım alanları, istihdam, yerel ve merkezi devlet hizmetleri ve iletişim gibi pek çok alanda diğer

bireylerle eşit imkanlar sunan geniş kapsamlı ‘Engelli Amerikalılar Yasası’nı çıkartmıştır. Restoran, otel, tiyatro vb. özel işletmelere ait paylaşılan kullanım alanlarını kapsayan yasanın üçüncü bölümünde, bu gibi yerlere fiziki erişim sağlamalarında ve buradaki hizmetlerden faydalanmada engelli bireylere eşit haklar tanınmaktadır (ADA, 2002). 1994 yılında İngiltere’de çıkan Engelliler Ayrımcılık Yasası da engellilere karşı ayrımcılığı yasaklarken, seyahat işletmeleri dahil, tüm ticari işletmelere, engellilere yönelik düzenlemeler yapma zorunluluğu getirmiştir (Artar ve Karabacakoğlu, 2003).

1 Ekim 1999 tarihinde ‘Turizm Global Etik İlkeler Bildirgesi’ Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) tarafından kabul edilmiştir. Bu ilkeler kapsamında “Turizm faaliyeti, insan haklarının, özellikle de çocuk, yaşlı, engelli, etnik azınlıklar gibi daha savunmasız grupların bireysel haklarının gelişmesine katkı sağlamalıdır. Turizme katılma hakkı çerçevesinde dünyanın sahip olduğu değerler tüm insanlara açıktır, engellilerin turizm hareketine katılması kolaylaştırılmalı ve teşvik edilmelidir” maddeleri bulunmaktadır (UNWTO, 1999).

Türkiye’de yaşayan engelli bireylerin topluma adapte olmasını sağlamak ve karşılaştıkları ya da karşılaşılabilecekleri sosyal sorunları en aza indirmek amacıyla yapılan ulusal düzenlemelerden en önemlisi 2005 yılında ‘Engelliler Hakkında Kanun’un çıkarılmasıdır (Tellioğlu ve Şimşek, 2016). Türkiye’de ‘Engelsiz Turizm’ bir kavram olarak 2006 yılında düzenlenen ‘Herkes İçin Engelsiz Turizm Komitesi’nin kurulmasıyla ele alınmıştır. Komite turistik işletmelerin engelsiz turizm kapsamında ziyaret edilmesinin sağlanmasını ve ziyaretler sırasında dikkat çeken eksiklikler, öneriler ile birlikte işletmelere rapor halinde sunulmasını amaçlamaktadır (Zengin ve Eryılmaz, 2010).

2. İLGİLİ ALANYAZIN

Günümüzde engelli bireylerin turizme katılımına yönelik çalışmalara ulaşmak mümkündür. Bergier vd. (2010), çeşitli yaş gruplarından, engel durumları farklılık gösteren Polonya’nın üç farklı şehriden 750 engelli katılımcıya anket çalışması uygulamışlardır. Çalışmada, doktor tavsiyesi, arkadaş grubu ve fiyatların engelli bireylerin turizme katılımlarındaki çevresel etkiler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Zbikowski vd. (2011), 750 katılımcı ile gerçekleştirdikleri anket uygulamasının sonucunda, mesleki faaliyetlerin engelli bireylerin turizm etkinliklere katılmasında

belirleyici bir role sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Huh ve Singh (2007), ikincil verilerden yararlanarak yaptıkları çalışmada, Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan ve ailesinde engelli birey bulunanlar için turizm endüstrisinin ne derece uygun olduğunu belirlemeye çalışmışlardır. Chang ve Chen (2012), çalışmalarında engelli bireylerin hava yolculukları sırasındaki ihtiyaçlarını ortaya koymuş ve hizmetleri etkileyen unsurları belirlemeye çalışmışlardır. Araştırma sonucunda, tuvaletlerin fiziksel yapısının engelli bireylere uygun olmaması, koltuklar arasındaki mesafe ve tekerlekli sandalye eksikliği en önemli üç sorun olarak belirlenmiştir. Kusayama (2005), Japonya'da yaşayan görme engelli bireylerin müzelere erişiminin mevcut durumu ve geleceğini araştırmıştır.

Tozlu (2012)'nin turizm destinasyonlarında engellilere yönelik ürünleri belirleyen tez çalışmasında İstanbul, İzmir, Denizli ve Çanakkale'deki otellerin ve turizm çekiciliklerinin engelliler için yeterliliği gözlem yoluyla incelenmiştir. Bu yerlerin birçoğunda engelliler için yeterli imkanların bulunmadığı, turistik çekim yerlerinde engelsiz turizme yönelik düzenlemelerin arttırılması gerektiği sonucuna varılmıştır. Tütüncü (2016)'nın engelsiz turizm kapsamında konaklama tesislerinin değerlendirilmesine yönelik çalışmasında, içerik analizinden yararlanılarak bir değerlendirme yapılmıştır. Araştırma sonucunda Türkiye'de konaklama tesislerinin engelliler açısından yetersiz olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca bu denli yabancı turist alan bir ülkenin, engelliler için gerekli standartları daha iyi uygulaması gerektiğine de dikkat çekilmiştir. Çizel ve Çizel (2014), engelli bireylerin turizm kısıtları ile turist olma niyetleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. 239 engelli bireyle yapılan anket çalışmasının bulgularında, engellilerin seyahatleri esnasında karşılaştıkları engeller nedeniyle kendilerini çaresiz hissettikleri, turist olma motivasyonlarının düştüğü ve turizme katılma niyetlerinin azaldığı ortaya çıkarılmıştır. Akıncı ve Sönmez (2015), engelli bireylerin turizm hizmetlerine yönelik genel beklentilerini değerlendirmişlerdir. Çalışmada, engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katılmaları önündeki en önemli engellerin; fiziki, ekonomik ve ulaştırma ile ilgili koşullar olduğu ortaya konulmuştur. Tellioglu ve Şimşek (2016) dünyadaki ve Türkiye'deki engelli turizmini karşılaştıran bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Yapılan çalışmada İspanya'daki ve Fransa'daki başarılı engelli uygulamaları yapan yerler ile Türkiye'deki uygulamalar ve Alanya'nın engelsiz turizm çabaları detaylandırılmıştır. Dünyada engelli dostu turistik yörelerin ön plana çıktığı, bu

sayede İspanya’da ciddi turizm geliri artışı olduğu ifade edilmiş, Türkiye’de ise birçok yerin engelli kullanıma hazır olmadığı ortaya konulmuştur.

UNWTO’ya göre dünyadaki engelli turist sayısı göz ardı edilemeyecek derecede fazladır. Bu nedenle ülkeler bu konuya gittikçe daha çok önem vermeye başlamışlardır. Örneğin; UNWTO ve Fundación ONCE tarafından herkesin erişebileceği turistik yerleri tanımak ve tanıtmak için verilen ilk Erişilebilir Turizm Destinasyonu (Accessible Tourism Destination), özel takdir ödülü, 2020 yılında Madrid’de düzenlenen Uluslararası Turizm Fuarı’nda, ülkenin erişilebilirliğe verdiği önem ve tasarımın her bölümünde herkes için erişime sahip turizm ürün ve hizmetlerinin geliştirilmesi ve uygulanmasına katılımı nedeniyle Portekiz’e verildi. Ayrıca, İspanya’nın Barselona kentine “erişilebilirlik açısından gerçekten gelişmiş” olduğu ve gelişmekte olan bir destinasyon olan Hindistan’ın Thrissur kentine “kamu kurumlarının güçlü katılımıyla erişilebilirliğin tam olarak geliştirilmekte” olduğu için özel olarak değinildi (UNWTO, 24 Ocak 2020).

Türkiye’de bu alandaki önemli bir adım ‘Herkes İçin Turizm’ projesi ile Alanya’da atılmıştır. Bu projeye, engelli bireylerin özgürce seyahat edebilmesi ve topluma katılabilmesi hedeflenmektedir. Bu amaçla, Alanya’daki oteller, plajlar, müzeler ve parklar engellilerin rahat hareket edebileceği hale getirilmeye çalışılmaktadır. Başta Alanya olmak üzere tüm Türkiye’nin Erişilebilir Turizm sesi olan www.herkesicinturizm.org.tr (Engelsiz Turizm Projesi) 2010 yılından itibaren T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı koordinatörlüğünde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Alanya Belediyesi, Alanya Ticaret ve Sanayi Odası ve Alanya Turistik İşletmeciler Derneği işbirliğinde yürütülmektedir (ALTAV, 2021).

3. ÇANAKKALE

Çanakkale ilinin büyük bir kısmı Marmara Bölgesi sınırları içinde, Avrupa ve Asya kıtalarında yer almaktadır. Şehir, kendi adını taşıyan boğaz ile ikiye bölünmüştür. Çanakkale sınırları içinde yer alan Gökçeada’daki İncirburnu Türkiye’nin, Baba Burnu ise Anadolu’nun en batı noktasında yer almaktadır. Marmara ve Ege Denizi’ne kıyısı olan şehir, 671 km kıyı şeridinde sahiptir. Yaklaşık 5000 yıllık geçmişe sahip olan Çanakkale; kültürel, tarihi ve doğal güzellikleri, coğrafi konumu ile önemli bir turizm şehridir. Doğal güzellikleri, kumsalları, kültürel ve tarihi değerleri Çanakkale’nin turizm merkezi olma

nedenlerinin başında yer almaktadır (Güney Marmara Kalkınma Ajansı, 2012:9). Çanakkale, tarih boyunca farklı savaşlara sahne olmuştur. Ancak bu savaşlardan en önemlileri tarihin akışını değiştiren Troya Savaşı ve şüphesiz Çanakkale Deniz ve Kara Savaşlarıdır. Gelibolu Yarımadası'nda, Çanakkale Savaşlarına ait pek çok şehitlik, anıt ve mezarlıklar bulunmaktadır. Tarihte önemli bir yeri olan Çanakkale Deniz Zaferi'nin yıl dönümü 18 Mart ve Anzak günü olarak kutlanan 25 Nisan günlerinde yerli ve yabancı ziyaretçiler yoğun şekilde ağırlanmaktadır (Küçükaltan vd., 2006:120).

Deniz-güneş-kum turizmine yönelik eşsiz kaynaklara sahip olmasının yanı sıra Çanakkale, tarihi ve kültürel değerleri açısından da önemlidir. Çanakkale, tescillenmiş tabiat ve kültürel varlıkları ile sit alanları bakımından da oldukça zengindir (Duran, 2010: 184). Günümüzde yoğun yapılaşma ve kirlenmenin görülmediği kıyıları, ormanları, temiz havası ve iklim özelliklerine ek olarak, Bozcaada'da bulunan üzüm bağları, Troya Antik Kenti, Troya Müzesi, Kaz Dağları Milli Parkı, Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı, Kilitbahir Kalesi, Nusrat Mayın Gemisi, Çimenlik Kalesi, Deniz Müzesi, Saat Kulesi, Assos, Gökçeada, Aleksandria Troas ve Dardanos vb. eski uygarlıklardan bugüne kadar ulaşan, kültürel, arkeolojik ve tarihi değerleri ile Çanakkale, Türkiye'nin önemli turizm çekim destinasyonlarından birisidir. Çanakkale Müze ve ören yerleri ziyaretçi sayıları Tablo 1'deki gibidir. Arkeoloji Müzesi 2018 yılında kapanmış, müzede bulunan eserler aynı yıl ziyarete açılan Troya Müzesi'ne taşınmıştır. Engelli ziyaretçi istatistiği tutulmadığı için verilememiştir. Kovid'19 pandemisinin ziyaretçi sayılarındaki düşüşe etkisi 2020 yılı ziyaretçi sayılarından da anlaşılmaktadır.

- 161 -

Tablo 1: Çanakkale Müze ve Örenyerleri Ziyaretçi İstatistiği (bin kişi)

Yıllar	Troya Ören Yeri	Troya Müzesi	Assos Ören Yeri	Arkeoloji Müzesi	Apollon Smintheion	Aleksandria Troas	Toplam
2016	242.027	0	115.635	8.813	11.293	7.388	385.156
2017	329.258	0	119.016	9.641	15.865	4.981	478.761
2018	531.530	11.007	151.020	524	9.898	7.103	711.082
2019	584.877	92.269	145.380	0	10.450	11.721	845.197
2020	96.999	45.922	82.843	0	10.224	9.063	245.051

Kaynak: Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021). Müze ve Örenyerleri istatistikleri. <https://canakkale.ktb.gov.tr/TR-70505/muze-ve-orenyerleri-istatistikleri.html> (Erişim tarihi: 03.12.2021)

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmada, öncelikle ortopedik, görme ve işitme engelli bireylerin turizm etkinlikleri sırasında ziyaret yerlerinde karşılaşılabilecekleri olası zorlukların tespit edilmesi ve bu zorlukların giderilmesine yönelik öneriler geliştirilmesi amaçlanmıştır. Temel amaç, engelsiz turizmin yaygınlaşmasına ve engelli bireylerin rahatça seyahat edebilmelerine katkı sağlamaktır.

Araştırmada yerli ve yabancı turistlerin Çanakkale’de ziyaret ettikleri başlıca turistik yerlere gidilerek, ortopedik, görme ve işitme engelli bireylerin turistik ziyaretleri sırasında karşılaştıkları; yol, işaret, park alanı, merdiven, rampa, asansör, tuvalet ve hareket imkanlarını kısıtlayıcı diğer zorlukları belirleyen unsurlar gözlemlenmiş, engelsiz turizme uygun olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Veriler, 2016 ve 2020 yıllarında boylamsal olarak sistematik bir biçimde gözlem yoluyla toplanmış; karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Veri toplamada kullanılan kriterler Tozlu (2012)’nin yüksek lisans tezinden yararlanılarak belirlenmiştir.

- 162 -

Araştırmada veri toplama yöntemi, Çanakkale’de ziyarete açık, ulaşılabilen on tane popüler turistik çekicilik alanları çalışmaya dahil edilmiş ve engelsiz turizm kriterlerine uygunlukları açısından incelenmiştir. İncelenen çekicilik alanları, Çanakkale Şehitliği ve Anıtı, Kilitbahir Kalesi, Namazgah Tabyası, Çimenlik Kalesi, Nusrat Mayın Gemisi, Arkeoloji Müzesi – Halk Kütüphanesi, Troya Antik Kenti, Zeus Altarı, Assos Antik Kenti ve Troya Müzesi’dir.

Gözlemler öncesi, ortopedik, görme ve işitme engelli bireylerin engelsiz olarak ziyaretlerini gerçekleştirebilmeleri için çekiciliğin taşıması gereken özelliklere ait hususları içeren bir gözlem formu oluşturulmuştur. Turistik çekicilikler, 2016 ve 2020 yıllarında ziyaret edilerek gözlemler yapılmıştır. Araştırmalarda veriler tek bir zamanda toplanabileceği gibi, farklı zaman dilimlerinde aynı örnekleme ilişkin farklı gözlemlerin elde edilmesi ile de toplanabilir (Başar, Özden ve Kalkan, 2013:29). Verilerin çok kez incelenmesi hem kendi içlerinde hem de birbirleri ile karşılaştırılarak zaman içindeki gelişimleri görmek açısından önemlidir. Çalışmanın verileri iki farklı zamanda periyodik olarak gözlemlenmiş, toplanan veriler üzerinden boylamsal bir tasarım yapılmıştır.

Doğrudan gözlem yapılan çalışmada etik kurul raporunu gerektirecek bir unsur bulunmamaktadır. Gözlemlenen çekicilikler ve özellikleri kısaca aşağıdaki gibidir.

Çanakkale Şehitler Abidesi: Gelibolu Yarımadası'nın en güney ucunda, Eski Hisarlık Burnu'nda yer alan Abide, büyüklüğü ve mimarisi ile yarımadanın en ilgi çeken yapıları arasındadır. Abide, II. Anafartalar Zaferi'nin 45. yıl dönümünde 21 Ağustos 1960'ta ziyarete açılmıştır. Abide, bir bütün olarak Çanakkale Muharebelerinde şehit olan tüm askerleri simgelemektedir. Her yıl 18 Mart tarihinde, Türkiye'nin farklı yerlerinden gelen ziyaretçilerle, tören alanında şehitler için anma merasimi yapılmaktadır. Şehitler Abide'sinin arka kısmında bulunan sembolik mezarlarda muharebeler sırasında şehit olan ve bugüne dek tespit edilmiş 59 bin 408 askerin isimleri yer almaktadır (Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı, 2018:52).

Kilitbahir Kalesi: Çanakkale Boğazı'nın Rumeli yakasında deniz geçişini kontrol altında tutmak için Çimenlik Kalesi'nin (Kal'a-i Sultâniyye) karşı tarafına, dönemin padişahı Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmıştır. Kale, üç yapraklı yonca planındadır. Bu plan, Fatih Dönemi mimarisinde geometriye verilen önemi yansıtmaktadır. Dönem tarihçilerinden biri olan Tursun Bey, İstanbul'un fethinin ardından boğazın en dar yeri olan Eceovası mevkiinde karşılıklı iki kale yapıldığını, birine Kilîdü'l-bahr (Boğaz'ın kilidi), diğerine Sultâniyye adının verildiğini yazmaktadır. Kale, çekirdeğinde yer alan yürek biçimli yedi katlı iç kule, üç yapraklı yonca formuna sahip iç kale ve etrafını saran dış surlardan oluşmaktadır. Kalenin mimari kurgusu, Osmanlı kaleleri içerisinde en estetik ve özgün olanlarındandır (Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı, 2020).

Namazgah Tabyası: Çanakkale Boğazı'nın en dar noktasında yapılan ilk ve en büyük tabyadır. Kilitbahir Kalesi'nin ilerisinde, yolun deniz tarafında yer almaktadır. Tabya, 26 bonetten meydana gelmektedir. Müttefik donanmaların başlıca hedefi olan Namazgah Tabyasında 14'ü uzun menzilli, ikisi kısa menzilli olmak üzere 16 adet top bulunmaktaydı. Tabya, son olarak 2005-2006 yılları arasında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından restore edilmiş ve 18 Mart 2006'da yeniden ziyarete açılmıştır. Tabyanın içerisinde Çanakkale savaşlarına ait objeler sergilenmektedir. Tabyanın içerisinde muharebelerle ilgili tarihi bilgiler veren 12 tane sergi paneli bulunmaktadır. Sergi bölümünün ardından bonet olarak adlandırılan iç kısımlarda Deniz muharebelerine

yönelik video gösterimi yer almaktadır. Bonetlerin bir diğerinde savaşa dair istihbarat haberleşmesinin canlandırmasını içeren ses destekli bir sergi ziyaretçilere sunulmaktadır. Donanmamız tarafından batırılan müttefiklere ait gemilerin fotoğrafları da bu bölümde sergilenmektedir (Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı, 2020; Çanakkale Harbi, 2021)

Çimenlik Kalesi: Kale, İstanbul'un fethini takiben Fatih Sultan Mehmet tarafından Çanakkale Boğazı'nın en dar yerine yaptırılmıştır. Karşısında yer alan Kilitbahir Kalesi ile Çanakkale Boğaz'ını hakimiyet altında tutmak için inşa edilmiştir. Bu nedenle kale, stratejik olarak büyük öneme sahiptir. Kalenin burçlarının tamiri, 1551 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılmıştır (Çelebi, 1928). Çimenlik Kalesi'nin girişinde yumak biçimli bir kule ve bir cami yer almaktadır. Kalenin dışında uzun menzilli iki tane sahra topu yer almaktadır. Kaleye ait kule, dört katlıdır. Kale, plan açısından şehir surlarından oluşan ve iç kale düzenine sahip diğer kalelerden farklılaşmaktadır. Türkiye topraklarında yetişmiş önemli denizcilerden birisi olan Piri Reis'in, Kitab-ı Bahriyesi'nde kale, Kale-i Sulataniye ismi ile anılmıştır. Çimenlik kalesi, günümüzde halka açık müze olarak hizmet vermektedir (Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021a).

Nusrat Mayın Gemisi: 20. yüzyılın ilk yarısında, savaştaki donanma gücünün ve savaş gemilerinin ne denli önemli olduğunun anlaşılmasının ardından, Osmanlı Devleti'nin donanmadaki gücünü arttırmak ve kuvvetlendirmek için Almanya'dan aldığı modern bir gemidir. Gemi, 4 Mart 1911 yılında denize indirilmiştir. Nusrat, 'yardım' anlamına gelmektedir. 7/8 Mart 1915'te Karanlık Liman kıyılarından dökülen 26 mayınla, Çanakkale Deniz Zaferi'nin kazanılmasında önemli bir yere sahip olmuştur. I. Dünya Savaşı süresince Çanakkale'de aktif olarak kullanılan gemi, 1918 yılından sonra, Mondros Mütarekesi nedeniyle sekiz yıl süre ile görev dışı kalmıştır. 1926-1927 yıllarında onarımı yapılan gemi, donanma hizmetini 1962 yılında tamamlamış ve sivil bahriyeye satılmıştır. Kuru yük gemisi olarak çalışan Nusrat Mayın Gemisi, Nisan 1990 yılında batmıştır. 1999 yılında denizden çıkarılan gemi, Mersin Limanı'na çekilmiş ve sergilenmektedir. Çanakkale Deniz Müzesi Komutanlığında sergilenen gemi 2011 yılında Gölcük Tersanesi Komutanlığında inşa edilmiştir. Yeni gemi, orijinal geminin birebir aynısıdır (Çanakkale Deniz Müzesi Komutanlığı, 2021).

Çanakkale Arkeoloji Müzesi – Halk Kütüphanesi: Çanakkale'de Atatürk zamanında başlayan müzecilik faaliyetleri, yıllar içerisinde ilerlemiş ve elde edilen buluntular

sonucunda şehirde bir müzeye ihtiyaç duyulmuştur. Dardanos Tümülüs'ü ve Bozcaada Tenedos Antik Kenti'nden elde edilen buluntular ile 1984'te hizmete açılmıştır. Fakat, ilerleyen zamanlarda eserlerin hızlıca artması ile Çanakkale Arkeoloji Müzesi yetersiz kalmış, eserler 2019 yılında yeni açılan Troya Müzesi'ne taşınmıştır. Eski Arkeoloji Müzesi binası günümüzde İl Halk Kütüphanesi olarak hizmet vermektedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021).

Troya Müzesi: Troya Müzesi, Çanakkale Merkez İlçesi'nin Tevfikiye Köyü sınırları içerisinde bulunmaktadır. Müze binası, 1998 yılında UNESCO'nun Dünya Kültür Mirası Listesi'ne giren Troya Antik Kenti'nin girişindedir. Müzede, ziyaretçiler yedi ayrı bölümden oluşan ve birbirini takip eden bir hikâyeyi izlemektedirler: Troas Bölgesi Arkeolojisi, Troya'nın Tunç Çağı, İlyada Destanı ve Troya Savaşı, Antik Dönemde Troas ve İlion, Doğu Roma ve Osmanlı Dönemi, Arkeoloji Tarihçesi ile Troya'nın İzleri. Ziyaretçiler, üç kattan oluşan müzenin her katına asansör ya da rampalar aracılığı ile ulaşabilmektedir. Rampaların duvarlarındaki nişlerin içerisinde, Troya kentinin değişik katmanlarına ait heykeller, mezar taşları, sahneler ve fotoğraflar aracılığı ile anlatılmaktadır Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021b).

- 165 -

Troya Antik Kenti: Dünya'nın en ünlü antik kentlerinden biri olan Troya, on katmandan oluşmakta ve kesintisiz olarak 3000 yıldan fazla bir zamanı belgelemektedir. Troya'da yer alan ilk yerleşim katmanı Erken Tunç Çağı'na tarihlenmektedir. Kent, devamlı olarak yerleşim görmüştür. 12. yüzyıldan sonra Bizans yerleşimi olmuş, ardından dönemin politik değişimleri nedeniyle eski önemini kaybetmiştir.

Troya, arkeolojik, tarihsel ve mitolojik öneminden dolayı 1996 yılında, çevresi ile birlikte 'Tarihi Milli Park' statüsü kazanmıştır. Ören yeri, 1998 yılında ise UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası Listesi'ne alınmıştır. Listeye alınışının 20. yılı olan 2018 yılı, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 'Troya Yılı' olarak anılmıştır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021).

Assos Antik Kenti: Çanakkale'nin, Ayvacık İlçesinin 17 km güneyinde, Behramkale Köyü'nde yer alan antik kent, İlk Tunç Çağı'ndan beri kesintisiz olarak yerleşim görmüştür. Assos yerleşimi, antik yazarlara göre Lesbos (Midilli) Adası'ndaki Methymnalılar tarafından kurulmuştur. Antik kentin akropolünde kentin koruyucusu olan Tanrıça Athena'ya adanan bir tapınak bulunmaktadır. Tapınak, kentin zirvesinde yer

almaktadır. Altıncı yüzyıla tarihlenen söz konusu tapınak, Arkaik dönem Dor tapınaklarının Anadolu'daki tek örneğidir. Kazılar, Joseph Thatcher Clarke ve Francis Hanry Bacon başkanlığında ilk kez 1881 yılında başlatılmış olup, halen devam etmektedir. Hem doğal hem de tarihsel açıdan önemli bir turizm merkezi olan, günümüze kadar ayakta kalmayı başaran muhteşem surları ve görkemli yapılarıyla öne çıkan kent, 'UNESCO Dünya Kültür Mirası' geçici listesine 2017 yılının mayıs ayında girmiştir (Aktepe, 2021; Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü (2021)).

Zeus Altarı: Homeros, İlyada Destanı'nda tanrıların Troya Savaşını İda Dağı'ndan izleyip yönettiklerini söylemektedir. Bölgede çalışmalar yapan araştırmacılar, Zeus'un denize ve Edremit Körfezi'ne hâkim bir tepede yaşadığını düşünmektedirler. Dedetepe üzerinde yer alan ve günümüzde Zeus Altarı olarak adlandırılan alan, kaya kütesinin işlenmesi ile meydana gelmiştir. Kaya kütesine, sunakların nişleri, oturmak için dizayn edilen platformlar ve kayaların içinin oyulmasıyla yapılan sarnıç bulunmaktadır. Sunağın alt kısmında bir oda büyüklüğünde olan sarnıç, Zeus Mağarası olarak bilinmektedir. Günümüze dek ulaşan Zeus Altarı ve çevresi, halen kutsal alan olma özelliğini devam ettirmektedir (Erhat, 1973; Küçükkuyu Belediyesi, 2021).

- 166 -

5. BULGULAR

Araştırmada Çanakkale ilinde bulunan 10 turistik çekicilik alanının dört yıl arayla gözlemlenmesi ve personel ile yapılan konuşmalar sonucunda engelliler için yapılan düzenlemeler gruplandırılmış ve iki ayrı tablo haline getirilmiştir. Gruplandırmalar, engelli ulaşımına uygun yollar; engelli işaretlemeleri, engelliler için park alanları, engelliler için hareket alanlarını kısıtlayıcı unsurlar, rampa, asansör ve engelli tuvaletleri olarak yapılmıştır. Yapılan araştırmadan elde edilen bulgular aşağıda tablolarda açıklanmıştır.

Tablo 2'de yapılan gruplandırmalara yönelik, önceden belirlenmiş 10 ayrı ziyaret merkezinden 2016 yılında elde edilen gözlem verilerine yer verilmiştir.

Tablo 2: 2016 Yılında Yapılan Gözlem Bulguları

Ziyaret Merkezleri	Engelli Ulaşımına Uygun Yollar		Engelli İşaretlemeleri		Engelliler İçin Park Alanları		Engelliler İçin Hareket Alanlarını Engelleyici Unsurlar		Rampa		Asansör		Engelli Tuvaletleri	
	var	yok	var	yok	var	yok	var	yok	var	yok	var	yok	var	yok
Çanakkale Şehitlikleri	•			•		•	•		•			•	•	
Çanakkale Şehitler Abidesi	•			•		•	•		•			•	•	
Kilitbahir Kalesi		•	•		•		•			•		•	•	
Namazgah Tabyası	•		•		•		•		•			•		•
Çimenlik Kalesi	•			•		•		•	•		•			•
Nusrat Mayın Gemisi		•		•		•	•			•		•		•
Arkeoloji Müzesi – Halk Kütüphanesi	•			•		•		•	•			•		•
Troya Antik Kenti		•	•		•		•			•		•	•	
Zeus Altarı		•		•		•	•			•		•		•
Assos Antik Kenti		•		•		•	•			•		•		•

Çanakkale Şehitliği'nde, engelli işaretlemelerine yönelik, işaretlerin yetersiz olduğu, engelli tuvaletinin var olduğu ancak bunu belirten herhangi bir işaret bulunmadığı görülmüştür. Benzer şekilde, Çimenlik Kalesi'nde engelli asansörü olmasına karşın, herhangi bir işaret bulunmamaktadır. Genel olarak birçok turistik merkezde engelli işaretlerinin yetersiz olduğu söylenebilir.

Grupla birlikte seyahat eden engelli turistler dışında kendi aracıyla gelen engelliler için destinasyon merkezine yakın, ulaşım kolaylığı sağlayabilecek park alanlarının oluşturulması, engelli bireyler için kolaylık sağlayan bir husus olacaktır. Çanakkale'deki 10 ziyaret yerinde, yapılan gözlemler sonucunda sadece üç ziyaret yerinde engelli park alanının olduğu görülmüştür. Hatta birçoğunda engelli park alanının yanı sıra, hiç otopark alanının olmadığı gözlenmiştir.

İncelenen çekicilik alanlarında, yollar düzgün olsa dahi engelli turistlerin hareketlerini kısıtlayıcı pek çok unsur karşlarına çıkabilmektedir. Yapılan gözlemler sonucunda, belirlenen ziyaret yerlerinde ağaç, çöp kutusu ve çıkıntı gibi birçok engelleyici unsurun olduğu görülmüştür. Çanakkale Şehitliği'nde yol ortasında bulunan ve harekete engel oluşturan ağaçlar gözlem sırasında belgelenmiştir. Namazgah Tabyası ve Çimenlik Kalesi'nde engellilerin geçişini engelleyen çok sayıda çıkıntıya rastlanmaktadır. Troya Antik Kenti'nde ise çok fazla merdiven bulunduğundan engelli turistlerin antik kentin alt katmanlarına inme şansının bulunmadığı görülmüştür. Yine, Kilitbahir Kalesi'nin üst kısımlarına çıkabilmek için aşılması gereken merdivenler bulunmaktadır.

Ziyaret merkezlerinde yapılan gözlemlerde, sadece bir ziyaret merkezinde asansör olduğu görülmüştür. Diğer sekiz alan asansöre uygun olmayan fiziksel koşullara sahiptir. Asansörün bulunduğu tek ziyaret yeri olan Çimenlik Kalesi'nde asansörün çalışmadığı görülmüştür. Engelli rampalarının da ziyaret alanlarının giriş kısımları dışında ve oldukça yetersiz oldukları tespit edilmiştir. Gözlem sırasında, Troya Müzesi açıldıktan sonra Halk Kütüphanesi olarak kullanılmaya başlanan Arkeoloji Müzesi'nde, rampaların yeterliliğinin diğer ziyaret merkezlerine örnek teşkil edebilecek nitelikte olduğu görülmüştür. Kilitbahir Kalesi'nde ise kalenin gezilebilmesinde merdivenler dışında alternatif oluşturacak rampalar bulunmamaktadır.

Gezilen alanlarda engelli tuvaletlerinin olup olmadığına bakılmış, sadece üç yerde engelli tuvaletinin olduğu görülmüştür. Çanakkale Şehitliği'ndeki engelli tuvaletlerinin

işaretinin olmadığı gözlenmiş, çoğu zaman kapısının kilitli tutulduğu personel ile yapılan görüşme sonucunda öğrenilmiştir. Kilitbahir Kalesi'nde ise engelli tuvaletinin olduğu ancak, fiziki engellerden dolayı tuvalete bir engellinin ulaşmasının mümkün olmadığı gözlemlenmiştir. Ziyaret merkezlerin altı tanesinde ise hiç tuvalet bulunmamaktadır.

Tablo 3'te 2020 yılına ait gözlem verileri yer almaktadır. Araştırmanın boylamsal olarak yürütüldüğü 2016 ve 2020 yılları arasında örnekleme dahil edilen müze ve öğren yerlerinde çeşitli gelişmeler yaşandığı söylenebilir.

2018 yılında Gelibolu Tarihi Yarımadası'nda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Çanakkale Valiliği koordinasyonunda ilk 'Tarihe Engelsiz Erişebilirlik' projesi uygulamaya konulmuştur. Yeterli bütçesi olmadığı için bir işaret dili tercümanı ya da bir refakatçi ile gezmesi mümkün olmayan ziyaretçilere, Braille alfabeli broşürler, sesli kitaplar gibi çeşitli hizmetler verilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda, Gelibolu Tarihi Yarımadası'nda yer alan turistik ziyaret yerleri, tabloda yer alan kriterler dışında, engelli bireylere yönelik hizmetlerde büyük ilerlemeler göstermiştir. Gelibolu Tarihi Yarımadası'nda bulunan ve örneklemimiz içerisine yer alan Kilitbahir Kalesi, geçirdiği restorasyon çalışmasının ardından, engelli tuvaleti ve engelli rampaları kriterlerine yönelik ilerlemeler kaydetmiştir. Ancak, Kale'nin fiziki yapısı gereği çeşitli yerlere ulaşım mümkün olamamaktadır. Ulaşılamayan alanlara sanal gerçeklik gözlüğü ve video gibi araçlarla erişim sağlanmaya çalışılmıştır. Görme engelli bireylere yönelik ise, Braille alfabesi ile oluşturulmuş Kilitbahir Kalesi'nin tarihinin anlatıldığı bir platform yapılmıştır.

Tablo 3: 2020 Yılında Yapılan Gözlem Bulguları

Ziyaret Merkezleri	Engelli Ulaşımına Uygun Yollar		Engelli İşaretlemeleri		Engelliler İçin Park Alanları		Engelliler İçin Hareket Alanlarını Engelleyici Unsurlar		Rampa		Asansör		Engelli Tuvaletleri	
	var	yok	var	yok	var	yok	var	yok	var	yok	var	yok	var	yok
Çanakkale Şehitlikleri	.			.		.	.		.			.	.	
Şehitler Abidesi	.			.		.	.		.			.	.	
Kilitbahir Kalesi		.	.		.		.		.			.	.	
Namazgah Tabyası	.		.		.		.		.			.		.
Troya Müzesi	.		.		.		.		.		.		.	
Troya Antik Kenti	.		.		.		.		.			.	.	
Zeus Altarı		.		.		.	.			.		.		.
Assos Antik Kenti		.		.		.	.			.		.		.

- 170 -

Troya Antik Kenti'nin UNESCO Dünya Kültür Miras Listesi'ne kabulünün yirminci yılı dolayısı ile ilan edilen '2018 Troya Yılı' nı takiben, Troya Antik Kenti'nde engelli bireylere yönelik bir 'yürüyüş yolu' projesi başlatılmış ve hayata geçirilmiştir. Kazı alanı yetkilisinin verdiği bilgiye göre, önceki yıllarda engelli bireyler sadece antik kentin kapı girişinden, tahta ata kadar ulaşabiliyorken, yolun yapılmasının ardından antik kentin %70'i rahatlıkla gezilebilir hale gelmiştir. Antik kentin yapısını bozmadan inşa edilen tahta platformlar hem ziyaretçilerin antik kent kalıntılarına zarar vermeden yürümesini

kolaylaştırmış hem de alanın büyük bir bölümünü engelli bireyler için erişilebilir hale getirmiştir (Resim 1).

Resim 1: Troya Ören Yeri yürüyüş yolu

- 171 -

Kaynak: Türkiye Kültür Portalı (2021). Troya Ören Yeri - Çanakkale <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/canakkale/gezilecekyer/troia-oren-yeri> (Erişim Tarihi:03.12.2021).

2016 yılında yapılan gözlemlerde örnekleme dahil edilen Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nde yer alan eserlerin büyük çoğunluğu, 2019 yılında açılan Troya Müzesi'ne taşınmıştır. Eski arkeoloji müzesi binası kütüphaneye dönüştüğü için 2020 yılındaki örnekleme dahil edilmemiş, yerine Troya Müzesi alınmıştır. Troya Müzesinin, mimari yapı ve olanaklar olarak büyük oranda engelli ziyaretçiler açısından uygun olduğu söylenebilir. Katlar arası ulaşım hem rampalarla hem de asansörle sağlanabilmektedir. Tekerlekli sandalyeler ile eserlere ulaşabilmek, bedensel engelli bireyler için uygun bir ortam oluşturmaktadır. Müzedeki eserlerin çoğu, işitsel engelliler için de uygundur. Görme engelliler için eksiklikleri olan müzede, bu kapsamda çalışmalara başlanmıştır. Müzede Braille alfabesi ile, panolara dokunarak okunmanın sağlanması da hedeflenenler arasındadır.

2020 yılı gözlem sonuçlarındaki gelişmelere ek olarak, Zeus Altarı ve Assos Antik Kenti'nde herhangi bir değişim gözlemlenmemiştir. Ayrıca 2020 yılında yapılan gözlemler esnasında Çimenlik Kalesi ve Nusrat Mayın Gemisi restorasyon çalışmaları nedeniyle kapalı olduğu için, bu alanlar gözlemlenememiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizm etkinliklerine katılmak, şüphesiz ki herkesin yararlanması gereken bir haktır. Engelli bireyler de bu haktan engelsiz turizm uygulamaları ile yararlanabilmelidir. Toplumdaki her bir birey eşit haklara sahiptir. Ancak, ne yazık ki bu tür haklardan yararlanamayan, azımsanamayacak derecede önemli bir engelli kesim bulunmaktadır. Bedensel ya da zihinsel engeller kadar, toplumsal ve fiziki şartların getirdiği engelleri aşmak, bu bireyler için oldukça zordur. Turizm perspektifinde yapılması gereken temel değişimlerin başında, engelli bireylerin hayatını daha iyiye götürmek için engelliler ile ilgili belirlenmiş kıstaslara her işletmede, turizm çekicilik alanında ve destinasyonda uyulması gerekliliği yer almaktadır. Turistik çekim alanlarının ve destinasyonların engelsiz ulaşım ve ziyarete uygun hale getirilmesi ile, hem müşteri memnuniyetinin artırılması, destinasyonun rekabet gücünün geliştirilmesi, turizm gelirlerinin artması sağlanacak hem de engellilerin toplumsal etkinliklere katılımının sağlanması yoluyla sosyal sorumluluk görevi yerine getirilmiş olacaktır.

- 172 -

Engelli bireylerin turizm hareketlerine katılımı, gelişmiş ülkeler tarafından yüksek oranda teşvik edilmektedir. Bu ülkelerde engelli bireylerin topluma kazandırılması konusu da oldukça önemlidir. Ülkemizde ise engelli bireylerin turizm hareketlerine katılımı önünde halen engeller bulunmaktadır (Zengin, Eryılmaz, 2013). Bu kapsamda yapılan çalışma, engelsiz turizm için gerekli fiziksel erişilebilirliğin iyileştirilmesine katkı sağlanması anlamında önem arz etmektedir. Alanyazında bu amaçla yapılan diğer çalışmalara katkı niteliğindedir. Günümüzde turizm etkinliklerine katılım, her birey için artık lüksten ziyade bir ihtiyaçtır. Ancak engelli bireyler, Çanakkale örneğinde de görüldüğü gibi, diledikleri destinasyonları ve turizm çekiciliklerini rahatça ziyaret edememektedir.

Çalışma sonucunda, Çanakkale'deki turistik alanların engelli bireylere yönelik eksikliklerin giderilmesi konusunda bazı önerilerden bahsedilebilir;

- Öncelikle araştırmanın yürütüldüğü 2016 ve 2020 yılları arasında yaşanan gelişmeler hem Çanakkale hem de Türkiye müzeciliği ve turizmi anlamında umut

vericidir. Örnekleme yer alan bazı ziyaret yerlerindeki engelsiz turizm konusundaki gelişmelerin, diğer ziyaret yerlerinde de uygulanması gerekmektedir. Örneğin; Troya Antik Kenti'nde gerçekleştirilen yürüyüş yolu uygulamasının benzerinin Assos Antik Kenti'nde yapılması mümkündür.

- Ağırıklı olarak bedensel engelli bireyler üzerine yapılan bu araştırmanın bir sonucu olmamasına karşın, Çanakkale'deki müze ve ören yerlerinde bulunan panoların görme ve işitme engelli ziyaretçiler için de düzenlenmesi gerektiği açıktır. Bu konuda öncü olan Çanakkale Tarihi Alan Başkanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Çanakkale Valiliği'nin yürüttüğü proje, Yarımada dışındaki müze ve ören yerleri için de örnek teşkil edebilir.
- Çanakkale'de bakanlık ve belediyeler engelsiz turizm konusunda daha çok faaliyette bulunmalı ve toplumu bu konuda bilinçlendirmelidirler.
- Yapılan engelli asansörlerinin, rampaların ve yolların düzenli olarak kontrol edilmesi, bir aksaklık olduğu takdirde onarılması gerekmektedir. Periyodik bakımları yapılmayan her unsur, engelsiz turizm önünde bir engel oluşturmaktadır.
- Gelişmiş ülkelerde engelli haklarına yönelik uygulamalardan hareketle ülkemizde de engelli hakları için yasal iyileştirmeler yapılmalıdır. Bu alanda İspanya gibi engelli bireylerin haklarına sahip çıkan ülkelerin uygulamaları örnek alınabilir.

KAYNAKÇA

- Aktepe, E. (2021). Assos Antik Kenti. https://www.assosrehberim.com/nmAssos_Antik_Kenti-cp-100 (Erişim Tarihi: 04.10.2021).
- Akdu, U. ve Akdu, S. (2018). Engelli Turizmi: Yasal Düzenlemeler ve Uygulamalar. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, (9:23), 99-123.
- Akıncı, Z., ve Sönmez, N. (2015). Engelli bireylerin erişilebilir turizm beklentilerinin değerlendirilmesine yönelik nitel bir araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26(1), 97-113.
- Alén, E., Domínguez, T. ve Losada, N. (2012). New Opportunities for the Tourism Market: Senior Tourism and Accessible Tourism, Visions for Global Tourism Industry - Creating and Sustaining Competitive Strategies, Dr. Murat Kasimoglu (Ed.), ISBN: 978-953-51-0520-6,
- ALTAV (Alanya Tanıtım Vakfı) (2021). Herkes İçin Turizm. <https://www.alanya.com.tr/tr/herkes-icin-turizm> (Erişim Tarihi: 03.12.2021).
- Artar, Y., ve Karabacakoğlu, Ç. (2003). Orteç ve Tekerlekli Sandalyenin Üretimi, Standartları ve Pazar Potansiyeli (Özürlülerin Toplumsal Gelişimine Yönelik Proje). Milli Prodüktivite Merkezi, Ankara.
- Başar, Ö. D., Özden, Ü. H., ve Kalkan, S. B. (2013). Boylamsal verilerde çok düzeyli analizler: Dil gelişimine ilişkin bir uygulama. *Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi*, (19), 27-37.
- Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. (2009). Türkiye Özürlüler Araştırması 2002. Ankara.
- Bergier, B., Bergier, J., ve Kubinska, Z. (2010). Environmental Determinants of Participation in Tourism and Recreation of People with Varying Degrees of Disability. *Journal of Toxicology and Environmental Health*(73), 1134-1140. doi:10.1080/15287394.2010.491042
- Bowtell, J. (2015), "Assessing the value and market attractiveness of the accessible tourism industry in Europe: a focus on major travel and leisure companies", *Journal of Tourism Futures*, Vol. 1 No. 3, pp. 203-222.
- Buhalis, D. and Darcy, S. (2011), "Introduction: From Disabled Tourists To Accessible Tourism", Buhalis D. ve Darcy S. (Ed.), *Accessible Tourism Concepts And Issues*, Channel View Publications, Bristol, 1-42.
- Chang, Y.-C., ve Chen, C.-F. (2012). Meeting the needs of disabled air passengers: Factors that facilitate help from airlines and airports. *Tourism Management* (33), 529-536.

- Çanakkale Deniz Müzesi Komutanlığı (2021), Nusrat Mayın Gemisi. <https://canakkalemuze.dzkk.tsk.tr/tr/nusret-mayin-gemisi> (Erişim Tarihi: 04.02.2021).
- Çanakkale Harbi (2019). Namazgah Tabyası. <https://www.canakkaleharbi.com/2019/05/18/namazgah-tabyasi/> (Erişim Tarihi: 04.10.2021).
- Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021a). Kaleler. <https://canakkale.ktb.gov.tr/TR-70518/kaleler.html> (Erişim Tarihi: 04.10.2021).
- Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021b). Troya Müzesi. <https://canakkale.ktb.gov.tr/TR-70510/troya-muzesi.html> (Erişim Tarihi: 10.10.2021).
- Çizel, B., ve Çizel, R. (2014). Engellilerin turizm kısıtları ve turist olma niyeti ilişkisinde aracı değişkenler: motivasyon gücü ve öğrenilmiş çaresizlik. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 25(2), 176-189.
- Darcy, S., ve Dickson, T. j. (2009). A Whole-of-Life Approach to Tourism: The Case for Accessible Tourism Experiences. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 1 (16), 32-44.
- Darcy, S., 2020 Simon Darcy, McKercher, B., ve Bob McKercher and Schweinsberg (2020). From Tourism and Disability To Accessible Tourism: A Perspective Article. *Tourism Review*. (75:1), 2020, 140-144.
- Duran, E. (2010). Sürdürülebilir Turistik Ürün Olarak Türkmen Kültürü: Çanakkale Örneği, 11. Ulusal Turizm Kongresi, Adnan Menderes Üniversitesi, Kuşadası, 180- 192.
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı (2012). Çanakkale Turizm Çalıştayı Raporu.
- Erhat, A. (1973). Herodot Tarihi. Türkçesi Müntekim Ökmen. 1. Basım. Remzi Kitapevi.
- Huh, C., ve Singh, A. J. (2007). Families travelling with a disabled member: Analysing the potential of an emerging niche market segment. *Tourism and Hospitality Research*, 7 (3/4), 212-229.
- Kenzhebayeva, A. ve Boylu, Y. (2018). Engelli Bireylerin Seyahat Engellerinden Etkilenmesinde Psikolojik Faktörlerin Önemi. *Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, (2:4, 1-11 DOI: 10.29226/TR1001.2018.41
- Kösterelioğlu, İ. (2013). Engelli Bireylerin Eğitilmesine Yönelik Tutum ve Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14 (3), 211-226.
- Kusayama, K. (2005). Access to museums for visually challenged people in Japan. *International Congress Series - Elsevier* (1282), 877-880.

- Küçükaltan, D., Yılmaz, M., Gümüş, F. ve Eskin, İ. (2006). Çanakkale'nin Doğal ve Kültürel Profili: Çanakkale'de Yerli Halkın Turizme Yaklaşımına Yönelik Bir Araştırma, Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi, Sayı: 4, 117-140.
- Küçükkuyu Belediyesi (2021). Zeus Altarı. <https://www.kucukkuyu.bel.tr/gezilecek-yerler/zeus-altari/> (Erişim Tarihi:22.04.2021).
- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü (2021). Çanakkale Müze Müdürlüğü. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44078/canakkale-muze-mudurlugu.html> (Erişim Tarihi: 15.10.2021).
- Lam, K. L., Chan, C. S. Ve Peters, M. (2020). Understanding technological contributions to accessible tourism from the perspective of destination design for visually impaired visitors in Hong Kong. *Journal of Destination Marketing & Management*, 17, 1-9.
- McKercher, B., Packer, T., Yau, M. K., ve Lam, P. (2008). Travel Agents As Facilitators or Inhibitors of Travel: Perceptions of People With Disabilities. *Tourism Management*, 29, 382-389.
- Publications, U. (2015). *Manual on Accessible Tourism for All*. World Tourism Organization.
- Rifai, T. (2007). "Accesible Tourism for All" and UNWTO. Madrid: World Tourism Organization.
- Şahin, H., ve Erkal, S. (2012, Nisan). Ortopedik ve Görme Engelli Bireyler İçin Konaklama Tesislerinde Yapılması Gereken Düzenlemeler. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, 1-13.
- Ünal Ankaya, F. ve Gülgün Aslan, B. (2020). Engelli Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi; Dünya ve Türkiye Örnekleri. *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, Sayı 3(2): 52-57
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çanakkale Müze Müdürlüğü (2021). <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44078/canakkale-muze-mudurlugu.html> (Erişim Tarihi: 04.02.2021).
- Tellioglu, S., ve Şimşek, N. (2016). Dünyada ve Türkiye'de Engelli Dostu Turizm. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (33), 552-567.
- Tozlu, E. (2012). Turizm Destinasyonlarında Engellilere Yönelik Ürünlerin Belirlenmesi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Tozlu, E., Mercan, Ş. O., ve Atay, L. (2012). Çanakkale'nin Engelli Turizmine İlişkin Durumunun Belirlenmesine ve Planlanmasına Yönelik Bir Çalışma. *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4 (1), 1-16.

- Tütüncü, Ö. (2016). Engelsiz Turizm Kapsamında Konaklama Tesislerine Yönelik Düzenlemelerin Değerlendirilmesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 27 (1), 125-128.
- UNWTO (World Tourism Organization) (1999). Global Code of Ethics for Tourism- for Responsible Tourism. http://www.goisrael.nl/tourism_dnl/Documents/Global_Code_of_Ethics_for_Tourism_Eng.pdf (Erişim Tarihi:22.04.2018).
- UNWTO (24 Ocak 2020). UNWTO and FUNDACIÓN ONCE Deliver International Recognition of ‘Accessible Tourist Destinations’ At FITUR. <https://www.unwto.org/unwto-and-fundacion-once-deliver-international-recognition-of-accessible-tourist-destinations-at-fitur> (Erişim Tarihi:03.12.2021).
- WHO. (2000). Disabilities. <http://www.who.int/topics/disabilities/en/> (Erişim Tarihi: 17.04.2018).
- World Health Organization. (2010). World Report On Disability. Malta.
- Yau, M. K., Mckercher, B. and Packer, T. L. (2004), “Traveling With A Disability: More Than An Access Issue”, *Annals of Tourism Research*, 31(4), p. 946-960.
- Yılmaz, A., Kalpaklıoğlu, N. Ü. ve Yılmaz, S. (2020). Engelli Bireylerin Turizme Katılımına Yönelik Konaklama İşletmelerinden Beklentileri ve Mevcut Durum Tespitine İlişkin Bir Araştırma, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3): 2821-2839.
- Yörük, Ü. K. (2003). Turizm Yapılarının Tasarımında Özürlü Etmenin İrdelenmesi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Zbikowski, J., Kuzmicki, M., Dabrowski, D., ve Soroka, A. (2011). Vocational Activity As A Determinant of Participation in Tourism of Disabled People From the Area of Eastern Poland. *Oeconomia*, 10 (2), 121-129.
- Zengin, B., ve Eryılmaz, B. (2010). Bodrum Destinasyonunda Engelli Turizm Pazarının Değerlendirilmesi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

This study aims to identify the potential challenges that people with disabilities may encounter during tourism activities and to make suggestions to eliminate these challenges. To that end, this study will primarily contribute to the promotion of barrier-free tourism and enhance the ability of people with disabilities to travel comfortably.

Methodology

The population of this study consists of main touristic places visited by local and foreign tourists in Çanakkale. In this study, the touristic visits of people with disabilities were observed to identify the criteria that determine the challenges they faced such as roads, signs, parking areas, mobility barriers for people with disabilities, ramps, lifts and disabled toilets. The data were systematically collected by observation in 2016 and 2020, and analyzed comparatively. The criteria used in the data collection were determined based on the Master's thesis by Tozlu (2012).

Findings

A total of 10 touristic places in the province of Çanakkale were observed four years apart and the arrangements made for people with disabilities in these places were grouped and presented in two separate tables. The following aspects were taken into consideration for grouping the arrangements: roads accessible for people with disabilities, disabled markings, parking areas for people with disabilities, mobility barriers for people with disabilities, ramps, lifts and disabled toilets.

The findings clearly show that certain arrangements were made in the designated touristic places between the years stated in this study. The most striking finding is the project “Barrier-Free Accessibility to History” (Tarihe Engelsiz Erişebilirlik) carried out under the coordination of the Turkish Ministry of Family and Social Policies and the Governorship of Çanakkale in the Gallipoli Peninsula Historical Site in 2018. Another major finding is the walking trail project for people with disabilities in the ancient city of Troy, following the celebration of 2018 as the Year of Troy, which was announced on the 20th year of the city’s inclusion to the UNESCO World Cultural Heritage List. Thanks to

this project, today, people with disabilities can access to almost all parts of the ancient city.

The majority of the works in the Çanakkale Archeological Museum, which were observed in 2016 for the conduct of this study, were moved to the Troy Museum, opened in 2019. Since the building of the old archaeological museum was transformed into a library, it was not included in the study sample in 2020, and instead replaced by the Troy Museum. It can be argued that the architectural structure and facilities of the Troy Museum are highly suitable for people with disabilities. Transportation between floors is serviced by both ramps and lifts. Easy access to the works in the museum for wheelchair users also helps physically-disabled individuals. Further, most of the works in the museum are suitable for the hearing impaired. It is thus essential that this museum, which does not offer an accessible environment for the visually impaired, makes efforts at addressing these issues.

No change was identified in the altar of Zeus and the ancient city of Assos in the observations made in 2020. Besides, as the Çimenlik Castle and the Ottoman minelayer Nusret were closed during the 2020 observations, these areas could not be included in the sample.

- 179 -

Conclusion and Discussion

This study reveals the barriers for people with disabilities participating in tourism activities. Based on the findings, this study presents the following suggestions for addressing the identified problems for people with disabilities in the mentioned touristic places in Çanakkale:

- First of all, the progress between 2016 and 2020 is promising for the museum studies and tourism activities both in Çanakkale and in Turkey in general. Arrangements made in certain places in this study sample can be implemented in other places. For example, the walking trail project in the ancient city of Troy may be adapted to the ancient city of Assos.
- Although this study, which primarily offers insights into arrangements for the physically-disabled individuals, does not make a specific conclusion, it is blatantly clear that the boards in the museums and archaeological sites in Çanakkale need to be re-arranged and made suitable for the visually-impaired and hearing-

impaired visitors. The project carried out by the Çanakkale Historical Area Presidency, the Turkish Ministry of Family and Social Policies and the Governorship of Çanakkale, which is a pioneer project in this regard, also sets an example for the museums and archaeological sites outside the Gallipoli Peninsula.

- The Ministry and the municipalities of Çanakkale need to engage in more activities on barrier-free tourism and raise awareness on this issue.
- It is necessary to regularly check the disabled lifts, ramps and roads built and to repair them where necessary. Anything on which a periodic maintenance is not performed creates an obstacle to barrier-free tourism.
- Further legal improvements on the rights of the disabled are needed at Turkey and such improvements may be implemented based on the practices on the rights of the disabled in developed countries. Accordingly, the practices in the countries that forcefully protect the rights of the disabled, like Spain, may set an example.
- To make the necessary arrangements for the disabled, it is prerequisite that the relevant area is suitable for such arrangements. In this regard, it is particularly significant that efforts are made to determine how such arrangements can be made especially in some historical destinations in Çanakkale, without damaging the historical texture in these destinations.